

Dyslexieprotocol



**Aanpak bij leesproblemen, spellingproblemen en dyslexie op
basisschool De Valkenheuvel in Driebergen
(november 2012)**

Inhoud

Inleiding	Pag. 3
Hoofdstuk 1: Dyslexie in het kort	Pag. 4
Hoofdstuk 2: Vorbereidend lezen en schrijven in groep 1 en 2	Pag. 6
Hoofdstuk 3: Leren lezen en schrijven in groep 3	Pag. 10
Hoofdstuk 4: Lezen en schrijven in groep 4	Pag. 14
Hoofdstuk 5: Lees- en spellingproblemen en dyslexie in de bovenbouw	Pag. 19
Hoofdstuk 6: Diagnostisch onderzoek en dyslexieverklaring	Pag. 23
Hoofdstuk 7: Speciale maatregelen en hulpmiddelen	Pag. 25
Bijlagen: Dyslexiekaart Stappenplan bij vermoeden van Dyslexie en/of leesachterstand	Pag. 27

Inleiding

In Nederland heeft ongeveer tien procent van de leerlingen op de basisschool moeite met leren lezen en spellen. Ongeveer drie procent van deze leerlingen heeft problemen met lezen en spellen als gevolg van dyslexie. Een deel van deze kinderen raakt achterop bij het leren lezen in groep 3 van de basisschool. Anderen lopen pas vast in de brugklas als ze met de moderne vreemde talen te maken krijgen of als ze steeds meer teksten zelfstandig moeten doorwerken. Niet goed kunnen lezen heeft verstrekkende gevolgen voor de gehele schoolloopbaan en voor het functioneren in een geletterde maatschappij als de onze. Preventie van leesproblemen en het zo vroeg mogelijk verhelpen ervan is daarom een belangrijke taak waar basisschool De Valkenheuvel voor staat.

De intern begeleiders begeleiden leerkrachten als er bij een leerling sprake is van leesproblemen en/of dyslexie.

De leerkrachten zijn in staat te signaleren als het gaat om leerlingen met een leesachterstand of een leerling waarbij het vermoeden van dyslexie naar boven komt. Om er voor te zorgen dat de handelingsverlegenheid bij leerlingen met ernstige leesachterstanden en dyslexie weggenomen wordt en er op eenduidige wijze gediagnosticeerd en begeleid kan worden, hebben wij, in navolging van de landelijk ontwikkelde dyslexieprotocollen, voor onze school dit dyslexieprotocol geschreven. Dit document geeft de ouders en de leerkrachten van basisschool De Valkenheuvel nu en in de toekomst houvast bij: het stap voor stap opsporen van lees- en spellingproblemen, het signaleren van dyslexie, het bieden van de juiste hulp en het begeleiden van dyslectische leerlingen.

Hoofdstuk 1: Dyslexie in het kort

Wat is dyslexie?

Volgens Braams luidt de definitie van dyslexie als volgt:

Dyslexie is een *hardnekkige* stoornis bij het technisch leren lezen en/of spellen. Ondanks extra oefenen blijven de problemen met lezen en/of spellen bestaan.

Hoe is dyslexie te herkennen?

Algemene problemen

Kinderen met dyslexie kunnen moeite hebben:

- om het verschil te horen tussen klanken als m en n; p, t en k; s, f en g; eu, u en ui; b en d
- om de klanken in de juiste volgorde te zetten, zoals bij 'dorp' en 'drop' of '12' en '21'
- om de aandacht vast te houden bij (mondelinge) uitleg
- met het leren van reeksen, bijvoorbeeld tafels of spellingsregels
- met het onthouden van vaste woordcombinaties, uitdrukkingen of gezegdes
- met het onthouden van losse gegevens, zoals rijtjes, woordjes en jaartallen
- met het onthouden van talige informatie
- met het structureren van hun werk

Problemen bij het lezen

De leesproblemen van kinderen met dyslexie vallen het meest op bij hardop lezen. Sommige kinderen hebben een traag leestempo en lezen de woorden spellend (h-a-k). Andere kinderen hebben een hoger leestempo, maar maken daarbij veel fouten door te raden. Er kan ook sprake zijn van een combinatie van beide.

Problemen bij het spellen

Kinderen met dyslexie maken veel spellingfouten en hebben daarom veel steun aan spellingregels. Het kan zijn dat ze één bepaald woord op een bladzijde op verschillende manieren spellen. Kinderen met dyslexie proberen vaak de spelling van specifieke woorden te onthouden. Dit is een enorme belasting voor het geheugen. Bovendien blijft de kennis meestal niet hangen, omdat ze het op een onsamenhangende manier in het geheugen opslaan.

Problemen bij het schrijven

Kinderen met dyslexie schrijven vaak onleesbaar en maken veel doorhalingen. Bij leerlingen die wel leesbaar schrijven, valt soms het trage schrijftempo op.

Wat zijn de oorzaken van dyslexie?

De precieze oorzaak van dyslexie weten we nog niet helemaal, maar wel is duidelijk dat het zich afspeelt in de hersenen. Het lijkt erop dat het hersengebied waar klanken aan schrifttekens worden gekoppeld zwak is aangelegd of moeilijk bereikbaar is. De klankteken koppeling wordt daardoor onvolledig of verkeerd in de hersenen verwerkt en minder goed in het geheugen opgeslagen. Het gevolg is dat deze ook minder goed uit het geheugen zijn op te halen.

Bij dyslexie vaak sprake van een erfelijke factor.

Welke gevolgen heeft dyslexie?

Het niet snel technisch kunnen lezen en spellen heeft ernstige gevolgen in onze 'talige' maatschappij, waarin veel gelezen en geschreven moet worden.

De belangrijkste gevolgen van dyslexie voor een kind zijn:

Belemmeringen in het onderwijs:

In het onderwijs moet veel gelezen en geschreven worden. Dit maakt het voor kinderen met leesproblemen en dyslexie moeilijk om het onderwijs te volgen en belemmert deze kinderen om hun capaciteiten te ontwikkelen. Veel kinderen met dyslexie kiezen dan ook een onderwijsniveau dat lager is dan ze op grond van hun intelligentie aan kunnen.

Sociaal-emotionele problemen:

Dyslexie kan het gevoel van eigenwaarde bij een kind zwaar ondermijnen. Het kan tot frustraties leiden als het kind voldoende intelligent is maar het technisch lezen niet onder de knie krijgt, terwijl het bij klasgenootjes probleemloos lijkt te verlopen. Ook kunnen motivatieproblemen ontstaan waardoor kinderen geen zin meer hebben om het lezen te blijven oefenen, terwijl zij juist extra oefening nodig hebben om een hoger leesniveau te halen.

Bijkomende problemen

Dyslexie komt vaak voor in combinatie met andere leerstoornissen (bv. dyscalculie), aandachtsstoornissen (ADHD en ADD), motorische stoornissen (DCD) en spraak-taalstoornissen. Bij al deze stoornissen is er net als bij dyslexie sprake van een probleem met de informatieverwerking in de hersenen. Wanneer er één stoornis is vastgesteld, is het belangrijk dat de andere niet over het hoofd wordt gezien en dat niet alle problemen aan die ene stoornis worden toegekend. Elke stoornis heeft een specifieke aanpak nodig. Voor dyslexie is die aanpak met name gericht op automatisering -, lees- en spellingtaken.

Hoofdstuk 2: Voorbereidend lezen en schrijven in groep 1 en 2

Voordat kinderen naar school gaan, weten ze al dat je van losse woorden zinnen kunt maken en dat je zinnen kunt opdelen in losse woorden (taalbewustzijn). Ook weten ze al dat woorden een betekenis hebben. Rond hun 3e jaar gaan kinderen de klankstructuur van taal „doorzien en kunnen van losse lettergrepen langere woorden maken (fonologisch bewustzijn). Tegen het einde van groep 2 ontdekken kinderen dat gesproken woorden uit losse klanken bestaan („b is eerste letter van „bal en ook van „boek). Dit heet fonemisch bewustzijn. Een goed ontwikkeld fonemisch bewustzijn is een belangrijke voorwaarde voor het leren lezen in groep 3. Vooral tegen het einde van groep 2 wordt daarom veel geoefend met het in stukjes hakken van woorden („pen” bestaat uit p-e-n). Ook wordt het taalbewustzijn gestimuleerd door kleuters op een speelse manier ervaring op te laten doen met boeken en verhalen en kennis te laten maken met geschreven taal en letters.

Leesproblemen in groep 1 en 2

In groep 1 en 2 kan er natuurlijk nog niet gesproken worden over leesproblemen, omdat het leren lezen nog niet is begonnen. Er kunnen al wel tekenen zijn die wijzen op problemen bij het voorbereidend lezen. Bijvoorbeeld als kinderen totaal niet geïnteresseerd zijn in letters of op geen enkele manier met taal bezig zijn. Het kan een aanwijzing zijn als kinderen moeilijk de namen van hun klasgenootjes kunnen onthouden, versjes niet mee kunnen zingen of niet kunnen rijmen. Ook het niet kunnen benoemen van de namen van kleuren en andere symbolen kan een aanwijzing vormen. Dit hoeven geen voorboden van dyslexie te zijn, maar kinderen bij wie het bovengenoemde wordt gesignaleerd moeten goed in de gaten worden gehouden.

Waar letten de leerkrachten van basisschool De Valkenheuvel op in groep 1 en 2?

Bij aanmelding wordt nagegaan of er sprake is van één van de volgende risicofactoren:

- taalarme omgeving
- onvoldoende beheersing van het Nederlands
- gehoorproblemen
- spraak- taalstoornis
- één of beide ouders hadden/hebben problemen met het leren lezen en spelling
- signalen die zijn herkend door de peuterspeelzaal/kinderdagverblijf

Toetsing en observatie groep 1

- 1 Bij alle kleuters wordt de ontwikkeling geobserveerd aan de hand van de digitale versie van Pravoo. Vier keer per jaar worden de gegevens geregistreerd naar aanleiding van observaties. De observatie start vanaf het moment dat het kind op school komt. Na een maand worden de eerste observaties in Pravoo verwerkt en in een intake gesprek met ouders besproken. De overige observaties vinden plaats in november/december, maart/april en eind groep 1.

Wat wordt er op het gebied van geletterdheid bekeken bij de leerlingen van groep 1?:

Bij de intake	Kan een verhaal navertellen aan de hand van plaatjes (kan dat niet, wisselend)
In nov./dec. Groep 1	Kan een eenvoudig verhaal navertellen (kan dat niet, wisselend)
In maart/april groep 1	Begrijpt de samenhang tussen illustraties en tekst (kan dat niet, wisselend)
Eind groep 1	Kan inhoud van boek voorspellen op basis van omslag van het boek (kan dat niet, wisselend)

- 2 De afname van de Cito Taal voor kleuters in januari (M1 toets) en aan het einde van het schooljaar (E1 toets). Een score van een lage C, een D of E duidt op een signaal.
- 3 Met de resultaten van Cito taal en de Pravoo kan de leerkracht zien waar extra aandacht aan besteed moet worden in de klas. Dit kan zijn door middel van groepsplannen of individuele plannen.

Toetsing en observatie groep 2

- 1 Ook bij de leerlingen van groep 2 worden de digitale versie van Pravoo afgenomen. De observaties vinden plaats in november/december, maart/april en eind groep 2. Wat wordt er op het gebied van geletterdheid bekeken bij de leerlingen van groep 2?:

In nov./dec. Groep 2	Kan wie/wat/waar - vragen beantwoorden (kan dat niet, wisselend)
In maart/april groep 2	Kan zelf vragen stellen n.a.v. een verhaal (kan dat niet, wisselend)
Eind groep 2	Kan het verschil tussen lezen en schrijven aangeven (kan dat niet, wisselend)

- 2 De afname van Cito Taal voor kleuters in januari (M2 toets) en aan het eind van het schooljaar (E2 toets). Een score van een lage C, een D of E duidt op een signaal.
- 3 In januari wordt er naast de Cito ook gebruik gemaakt van Protocol Leesproblemen en Dyslexie voor groep 2 (Wentink, Verhoeven & van Druenen, 2008/2010). Er worden vijf verschillende testjes afgenomen bij de kleuters van groep 2 om mogelijke dyslexie te signaleren. Bij mogelijke hiaten heeft de leerkracht vanaf januari nog genoeg tijd om met de leerlingen extra te oefenen voordat ze naar groep 3 gaan. De testen die gedaan worden zijn: Kleurentoets, auditieve analyse, auditieve synthese, letters benoemen en invented spelling.
- 4 Conclusies trekken voor het onderwijs in groep 3. Er is een zorgvuldige overdracht met een formulering van de adviezen.

Wat doen de leerkrachten van groep 1 en 2 als een mogelijke achterstand in taalontwikkeling wordt gesignaleerd?

Interventie groep 1 en groep 2

Uitgangspunt is dat het onderwijsaanbod voor alle kinderen aansluit bij de tussendoelen voor beginnende geletterdheid.

Tussendoel:

- Boekoriëntatie
- Verhaalbegrip
- functies van geschreven taal
- relaties tussen gesproken en geschreven taal

Extra aandacht voor risicoleerlingen:

- effectief, interactief voorlezen in kleine kring
- begeleiding intensiveren, bijvoorbeeld door op te schrijven wat het kind bij zijn werkstuk vertelt.

- Taalbewustzijn
- Alfabetisch principe
- klankonderscheiding
- klankarticulatie
- auditieve analyse
- auditieve synthese
- enkele klank- lettercombinaties

Opbouw:

- opdelen van zinnen in woorden
- opdelen van samengestelde woorden in afzonderlijke componenten
- opdelen van woorden in lettergrepen
- samenvoegen van lettergrepen tot woorden
- opzeggen van rijmpjes
- herkennen van eindrijm
- toepassen van eindrijm
- herkennen van beginrijm
- klinker in een woord isoleren
- auditieve analyse op klankniveau
- auditieve synthese op klankniveau
- letter kunnen benoemen

Er wordt veel aandacht besteed aan het voorlezen. Spelenderwijs leren kinderen op deze manier veel regels die voor het lezen van een boek van groot belang zijn. De lees –en taalactiviteiten worden op basisschool De Valkenheuvel thematisch aangeboden, voor iedere periode staan er andere doelen centraal.

Het stimuleren van de taalontwikkeling kan via allerlei activiteiten met bijvoorbeeld stempels, letterkaartjes, magnetische letters of grote drukletters uit tijdschriften. Daarnaast zijn veel ontwikkelingsmaterialen bedoeld om de taal- en leesontwikkeling te stimuleren De leerkracht houdt daarbij rekening met de interesses van een kind en oefent spelenderwijs.

Letters worden altijd aangeleerd in de combinatie klank schriftteken en klankgebaar. Voorbeelden van taalspelletjes zijn: rijmspelletjes, klanksorteerspelletjes, letterkwartet, letterbingo en raadspelletjes. Taalvaardigheden worden ook geoefend met behulp van de lettermuur.

Het is in deze periode vooral een kwestie van veel en op een leuke manier met taal omgaan.

Hoe kunnen ouders hun kind in groep 1 en 2 helpen?

Om uw kind te helpen bij de fase van het voorbereidend lezen, kunt u als ouder:

Letten op signalen

Om te weten welke signalen serieus genomen moeten worden, kunt u zich de volgende vragen stellen:

- hoe gaat het met de uitspraak van woorden?
- begrijpt mijn kind een verhaaltje als ik dat voorlees?
- begrijpt mijn kind het plaatje bij een verhaal?
- kan mijn kind versjes onthouden?
- hoe gaat het met rijmen?
- kent mijn kind de eerste letter van zijn naam?
- hoe zit het met letters van de namen van familieleden en andere eerste letters van bekende woordjes?
- Kan mijn kind de kleuren, dagen van de week, cijfers, reeksen onthouden?

Uw kind thuis extra ondersteunen

U kunt thuis onder andere:

- samen boekjes lezen
- taal- en rijmspelletjes doen
- taalbegrippen spelenderwijs oefenen
- bij het kijken naar een woord de letters fonetisch benoemen (zoals je de letters uitspreekt)

Kleuters ontdekken zo de relatie tussen geschreven en gesproken taal, ontwikkelen hun woordenschat en krijgen plezier in het „lezen“ van boeken. Veel taalvaardigheden kunnen (ook op de computer) spelenderwijs worden geoefend.

Let op; als het met de taalontwikkeling van uw kind in groep 1 en 2 (nog) niet helemaal lukt, hoeft dat niet per definitie te betekenen dat uw kind dyslexie heeft.

Hoofdstuk 3: Leren lezen en schrijven in groep 3

In groep 3 begint een kind echt met leren lezen en schrijven. In het eerste half jaar van groep 3 ligt de nadruk op het aanleren van alle klank-letterkoppelingen (letterkennis) en de leeshandelingen die nodig zijn om met die letters woorden te maken en terug te lezen ('hakken en plakken' van woorden). Rond februari kennen de kinderen de meeste letters. Ze kunnen klankzuivere woorden lezen en schrijven, bijvoorbeeld „kat”. In de tweede helft van groep 3, de zogenaamde niet-klankzuivere periode, leren de kinderen woorden met medeklinkerclusters (h-e-rfst), meerlettergrepige woorden (zak-mes) en woorden met afwijkende spelling (bijvoorbeeld eindigend op –eer, oor en -eur of -eeuw en -ieuw). De nadruk ligt de tweede periode op het toenemen van de leessnelheid.

Leren lezen gaat meestal niet vanzelf. De meeste kinderen hebben een stapsgewijze uitleg nodig en systematische oefening volgens een leesmethode. Op basisschool De Valkenheuvel gebruiken we de taal/leesmethode Veilig leren lezen (tweede maanversie) van uitgeverij Zwijsen. Veilig Leren Lezen (VLL) helpt de leerkrachten om op een adaptieve manier les te geven. Bij de start van het schooljaar vormt de leerkracht in overleg met de interne begeleider twee groepen:

Maangroep

De maangroep is de groep met kinderen die het reguliere programma volgen.

Zongroep

De zongroep is de groep met kinderen die bij de start van groep 3 al een volledige letterkennis heeft en klankzuivere woorden correct en vlot kunnen lezen. De kinderen in de zongroep blijven deel uitmaken van de grote groep: bij de introductie van een thema, bij alle taalactiviteiten en bij de afronding. Ook wat de materialen betreft zijn zij geen buitenbeentjes. Zij werken zelfstandig in leesboekjes en werkboekjes, net als de kinderen in de maangroep, maar dan wel met leerstof op hun niveau. Hiervoor zijn de leesboekjes zon en werkboekjes zon ontwikkeld. Ook bij de vervolgoopdrachten vinden zij oefenstof op maat.



Op <http://www.veiliglerenlezen.nl> is alles te vinden over de werkwijze van deze methode.

Schakelklas:

Op onze school wordt op woensdag, donderdag- en vrijdagochtend gewerkt met een schakelklas. Dit is een tussenjaar tussen groep 2 en 3.

Aan deze klas nemen de zogenaamde risicoleerlingen van groep 3 deel. Zij krijgen extra begeleiding m.b.t. de taalvaardigheden in een kleine groep (maximaal 10 leerlingen).

M.b.t. het lezen volgen zij de methode van Veilig Leren Lezen.

Leesproblemen in groep 3

Bij de herfstsignalering van groep 3 (oktober) is het moment aangebroken om te beoordelen of het leesonderwijs bij alle kinderen in de maangroep aanslaat. Als de leesontwikkeling dan achterblijft, een kind nog steeds de letters niet kent die hij volgens de methode al wel zou moeten kennen, moet op dat moment extra hulp ingezet worden. Na de herfstsignalering worden de kinderen in de maangroep daarom verdeeld in twee groepen:

Stergroep:

De stergroep is de groep kinderen waarbij de leesontwikkeling moeizaam verloopt. De leerkracht geeft deze kinderen in kleine groepjes extra uitleg en begeleidt deze kinderen intensief tijdens de inoefening.

Raketgroep:

De raketgroep is de groep kinderen die snel door de leerstof gaat. De leerkracht geeft deze kinderen extra pittige vervolgp opdrachten die hen uitdagen zelf te experimenteren, bijvoorbeeld met letters die nog niet expliciet aan de orde zijn geweest. De activiteiten voor deze kinderen noemen we raket-activiteiten.



Als de leesontwikkeling in groep 3 niet wil vlotten, is de kans op gedrags- en emotionele problemen groot. Ouders hebben in deze periode een grote verantwoordelijkheid. Het is vooral ook hun taak om bij gedrags- of emotionele problemen van het kind bij de leerkracht aan de bel te trekken. Afwachten en aankijken is in deze periode niet altijd in het belang van het kind.

Leesclinic:

Op maandag- dinsdag en donderdag is er van ... tot ... (15 minuten) een "Leesclinic". Dit betekent dat leerlingen die nog moeite hebben met het (leren) lezen uit de groepen 3 t/m 6 tijdens deze momenten begeleid worden door leerlingen uit groep 7 en 8. Ook de vlotte lezers lezen tijdens de "Leesclinic". Zij worden echter niet begeleid door een maatje. Er wordt op deze momenten gezorgd voor verschillende leesmaterialen: Boeken (verhalend), stripboeken, informatieve boeken, gedichtenbundels etc.

Waar letten de leerkrachten van basisschool De Valkenheuvel op in groep 3?

De kinderen uit groep 3 worden na elke leskern door de leerkracht getoetst. Daarnaast zijn er 4 momenten per jaar dat de kinderen worden getoetst en indien daar aanleiding voor is besproken. Elk toetsmoment in groep 3 vormt een mogelijk startpunt voor behandeling en extra begeleiding van een kind.

Herfstsignalering

Rond de herfstvakantie in oktober toetst de leerkracht de leesontwikkeling van elk kind met een aantal individuele toetsen, de zogenaamde herfstsignalering uit Veilig Leren Lezen. Dit is een belangrijke eerste signalering van leesproblemen.

Tijdens deze toets bekijkt de leerkracht per leerling of deze:

- alle letters beheerst die in de methode zijn aangeboden
 - van een uitgesproken klank de bijbehorende letter kan opschrijven
 - nieuwe en afgeleide woorden kan maken met de letters die tot dan toe zijn aangeboden
- Daarnaast observeert de leerkracht in de klas de werkhouding, de taakgerichtheid en de concentratie van de leerlingen. De houding en manier van werken kan namelijk duiden op problemen.

Wintersignalering

Rond januari/februari zijn alle letters behandeld.

De leerkracht toetst bij elk kind de elementaire leesvaardigheid, de letterkennis en de snelheid waarmee een woord wordt gelezen met de toetsen uit VLL. Daarnaast wordt de DMT (kaart 1) en de Cito Spelling afgenomen. Wanneer een kind daarop een lage C, D of E scoort wordt verder gediagnosticeerd met de toetsen uit "Diagnostiek voor Technisch lezen en Spellen" van Struiksmā en van der Leij,. Deze toetsen worden afgenomen door de remedial teacher.

Lentesignalering

Eind maart, begin april wordt er opnieuw getoetst, onder andere de DMT kaarten middels de methode Veilig Leren Lezen en er vindt er een evaluatiemoment plaats. De vorderingen van de zwakke lezers en spellers wordt bekeken door de leerkracht. Zij bekijkt wat het effect is van de begeleiding van de zwakke lezers in de periode ervoor, in hoeverre letterkennis, lezen en spellen geautomatiseerd zijn. 'Geautomatiseerd' betekent dat het kind niet meer

letter voor letter leest, maar het woord als geheel overziet. Indien nodig wordt verder getoetst.

Zomersignalering

In juni wordt de DMT (3 kaarten) afgenomen, de Cito Spelling en de zomersignalering van VLL bij elk kind afgenomen. De leerkracht neemt de resultaten van deze toetsen op in het leerlingvolgsysteem. De eindmeting in juni is het eerste moment waarop een “mogelijk vermoeden van dyslexie” wordt uitgesproken. Dat is het geval wanneer de extra hulp bij het leren lezen in de periode ervoor weinig tot geen resultaat gehad heeft, het kind nog steeds radend of spellend leest en het de streefdoelen (AVI E3) voor groep 3 niet heeft gehaald.

Wat doen de leerkrachten van groep 3 als een mogelijke achterstand in taalontwikkeling wordt gesignaleerd?

Als de taalontwikkeling van het kind in groep 3 achterblijft, grijpt de leerkracht in met extra begeleiding en oefening (interventie). In het groepsplan plaatst de leerkracht de leerlingen die meer moeite hebben met het lezen en spellen in een subgroep. De leerkracht geeft daarin aan welke doelen zij nastreeft en welke middelen zij inzet om deze doelen te bereiken.

Interventieperiode 1

De interventie na de herfstsignalering in groep 3 is gericht op opbouwen van letterkennis, hakken van woorden (kat opsplitsen in k-a-t) en plakken van woorden (z-a-k samenvoegen tot zak). De leerkracht gebruikt daarvoor materialen uit de methode Veilig Leren lezen (Veilig en Vlot). Daarnaast wordt gebruikt gemaakt van remediërende materialen zoals: de mappen woordzetter en letterzetter, het computerprogramma bij Veilig Leren Lezen. Soms krijgen kinderen extra ondersteuning van leesouders aangestuurd door de leerkracht.

Interventieperiode 2

De tweede interventieperiode na het toetsmoment in februari is gericht op de volledigheid van letterkennis en de snelheid waarmee schriftletters in klanken worden omgezet (tempo-lezen).

Interventieperiode 3

De derde interventieperiode na het toetsmoment in maart is gericht op de automatisering van letterkennis en het vlot leren lezen, dus niet meer spellen.

Voor zwakke lezers is het uiterst belangrijk om zoveel mogelijk te lezen. De strategieën die leerlingen met leesproblemen en mogelijke dyslexie gebruiken, zijn globaal te verdelen in te lang blijven spellen (spellende lezers) en te snel raden wat er staat (radende lezers). De leerkracht houdt hier bij de aanpak rekening mee.

Hoe kunnen ouders hun kind in groep 3 helpen?

Letten op signalen

Om te weten welke signalen serieus genomen moeten worden, kunt u zich de volgende vragen stellen:

- hoe zit het met de letterkennis?
- zijn er op het consultatiebureau of bij jeugdgezondheidszorg signalen waargenomen die wijzen op problemen met het zicht, hoorproblemen of spraak/taalproblemen?
- zijn er tekenen van moedeloosheid, faalangst, slecht in zijn vel zitten?
- zoekt mijn kind uitvluchten om naar school te gaan of te lezen?
- heeft mijn kind vaak lichamelijke problemen?
- zijn er gedragsproblemen?

Blijven stimuleren en bemoedigen

Wat kunt u doen om uw kind te stimuleren en te bemoedigen: natuurlijk gaat u niet uit van onwil of gemakzucht van uw kind, u laat verwijten achterwege, u laat merken dat u achter uw kind staat, u blijft met uw kind optimistisch en geeft het signaal af dat u samen de problemen gaat aanpakken.

Overleg tussen ouders en school

Na ieder signaleringsmoment neemt de leerkracht contact met u op wanneer er reden tot zorg is. Natuurlijk kunt u ook eerder om een gesprek vragen wanneer u zich zorgen maakt.

Thuis extra ondersteunen

Het is bekend dat kinderen met leesproblemen en dyslexie een steeds grotere tegenzin ontwikkelen om naar school te gaan of te lezen. Om te voorkomen dat ze daardoor steeds verder gaan achterlopen in vergelijking met hun klasgenoten, is het nodig ze extra te motiveren. Het kind betrekken bij het plannen van de oefeningen, zodat het zelf weet waarom er wordt geoefend, werkt positief.

Wat kunt u doen?

- probeer op een leuke manier te oefenen met letters en klanken
- u kunt in overleg met de leerkracht thuis oefenen. De website van Veilig Leren Lezen heeft een informatief gedeelte voor ouders. www.veiliglerenlezen.nl
- samen boeken lezen en voorlezen en hierover praten is altijd goed. De bibliotheek in Driebergen heeft een speciaal makkelijk lezen plein.

Blijven lezen is heel belangrijk voor een kind met (vermoedelijk) dyslexie. Het spreekt bijna vanzelf dat het leesmateriaal aansluit bij de interesses van het kind, zodat het gemotiveerd blijft en plezier in het lezen blijft houden. Ook informatie en stripboeken mogen!

Hoofdstuk 4: Lezen en schrijven in groep 4

De begeleiding in groep 4 is vooral gericht op het voortgezet technisch lezen, de leesmotivatie en het spellen en stellen.

Voortgezet technisch lezen

De technische leesvaardigheid wordt in groep 4 verder geautomatiseerd. We gebruiken daarvoor de methode voor voortgezet technisch lezen *Estafette* van uitgeverij Zwijsen. Bij het werken met *Estafette* ligt het accent op het aanleren van een goede technische leesvaardigheid, waarbij onderscheid wordt gemaakt in correct lezen, vlot lezen en vloeiend lezen. Maar daarnaast wordt in de methode ook veel ruimte gegeven aan leesplezier. Kinderen leren allereerst een technische vaardigheid op een hoog niveau. En daardoor kunnen ze ook plezier in lezen krijgen of houden, zodat ze in de toekomst gebruik blijven maken van de verworven leesvaardigheid.

Hierna wordt kort in gegaan op deze verschillende aspecten van leesvaardigheid:

Correct lezen:

Onder “correct lezen” verstaan we het foutloos lezen van woorden, zinnen of teksten. Hiermee wordt niets anders bedoeld dan dat van de leerling verwacht wordt dat hij “leest wat er staat”. In verband met het aanleren van een goede technische leesvaardigheid is dit de basis. Zolang een leerling niet in staat is om correct te lezen, heeft het weinig zin om uitgebreid aandacht te besteden aan “vlot lezen” en “vloeiend lezen”.

Vlot lezen:

Met “vlot lezen” bedoelen we dat een leerling niet alleen in staat moet zijn om woorden correct te lezen, maar dat dit bovendien voldoende vlot moet verlopen. Als een leerling weliswaar in staat is om correct te lezen, maar daar veel te veel tijd voor nodig heeft, werkt dit belemmerend op het goed kunnen lezen van een tekst. De lezer heeft dan nog te veel aandacht nodig voor het op juiste wijze verklanken van de tekst en kan daardoor onvoldoende aandacht besteden aan het in zich opnemen van wat hij leest.

Vloeiend lezen:

Om vloeiend te kunnen lezen, moet de leerling geen moeite meer hebben met “correct en vlot lezen”. Er is namelijk sprake van vloeiend lezen, als de lezer een tekst zonder haperingen en met een goede intonatie voorleest. En er is sprake van lezen met een goede intonatie als de lezer zijn intonatie afstemt op de inhoud van de tekst die hij leest. Dat kan alleen als de lezer weinig aandacht nodig heeft voor het correct en het voldoende vlot lezen van de tekst.

Leesplezier:

Ervoor zorgen dat kinderen plezier beleven aan lezen, is ook een uitdrukkelijke doelstelling in *Estafette*. Het gaat erom dat leerlingen een goede technische leesvaardigheid verwerven, zodat dit lezen vrijwel moeiteloos gaat en zij kunnen ervaren dat je aan lezen plezier kunt beleven. In *Estafette* wordt hier uitdrukkelijk aandacht besteed. Dit gebeurt met name in de wekelijkse toepassingslessen in de toepassingsweken die vier keer per jaar kunnen worden ingepland.

Toetsen en controletaken:

In de loop van groep 4 worden een aantal keren toetsen en controletaken afgenomen waarmee de leesvaardigheden van leerlingen in kaart gebracht worden en waarbij nagegaan wordt of de leerlingen de doelen van de niveaus M4 en E4 bereikt hebben.

Estafette hanteert drie verschillende aanpakken om tegemoet te komen aan verschillen in instructiebehoeften van leerlingen:

1. Aanpak voor methodevolgers

Methodevolgers zijn leerlingen die hun leesvaardigheid op de gebruikelijke wijze ontwikkelen. Deze leerlingen behalen op de leestoetsen een score op niveau B of C. Ze behoren tot de middengroep van 50% leerlingen die niet de hoogste scores behalen op de leestoetsen, maar wel hoger scoren dan risicolezers. De aanpak voor methodevolgers heeft de volgende kenmerken:

- Methodevolgers nemen deel aan drie van de vier fasen van de basislessen: introductie, instructie en afronding aan de les. In de fase waarin de leerkracht werkt met de risicolezers – de fase van begeleide verwerking en begeleide oefening- werken de methodevolgers zelfstandig aan hun opdrachten in het werkboek en lezen zij zelfstandig de tekst in het leesboek.
- Methodevolgers hebben, als nieuwe leesmoelijkheden aan de orde komen, behoefte aan expliciete instructie. Die krijgen zij aangeboden in de lesfase “instructie”, die bestemd is voor risicolezers en methodevolgers. Daarnaast hebben methodevolgers het vermogen en de behoefte om ook zelfstandig aan het werk te gaan. In elke les krijgen de methodevolgers de gelegenheid daartoe.
- Methodevolgers hebben geen extra leestijd nodig.
- Methodevolgers krijgen voldoende gelegenheid om te lezen in boeken naar eigen keuze. Dit kan niet alleen in toepassingslessen en toepassingsweken, maar ook in basislessen als zij klaar zijn met de verplichte opdrachten.

2. Aanpak voor risicolezers

Bepaalde leerlingen lopen het risico achter te raken in hun leesontwikkeling. Het gaat hierbij om leerlingen die op de leestoetsen een D- of E-score behalen. Deze leerlingen behoren tot de 25% leerlingen met de laagste toetsscores.

Om leesproblemen bij deze leerlingen zoveel mogelijk te voorkomen, volgen zij het voortgezet technisch lezen met Estafette volgens een intensieve aanpak, te weten: Aanpak voor risicolezers. Voor de leerkracht is deze groep leerlingen de groep waarna de meeste aandacht dient uit te gaan. De aanpak voor risicolezers heeft de volgende kenmerken:

- Risicolezers nemen deel aan alle fasen van de basislessen: introductie, instructie, begeleide verwerking en begeleide oefening en afronding van de les.
- Risicolezers krijgen maximale aandacht van de leerkracht. Naast de basisinstructie krijgen deze leerlingen begeleiding van leerkracht bij de verwerking van opdrachten in hun werkboek, bij het lezen van de teksten in het leesboek en bij het oefenen in het vlot lezen van woorden en het vloeiend lezen van teksten.
- Risicolezers hebben meestal meer leestijd nodig dan andere lezers. In Estafette wordt deze extra leestijd aangeboden door vier keer per week 15 minuten extra tijd in te roosteren voor het lezen met risicolezers.
- Risicolezers krijgen tijd toegewezen om te lezen in boeken naar eigen keuze. Dit gebeurt vooral in toepassingslessen en toepassingsweken.

3. Aanpak voor vlotte lezers

Vlotte lezers zijn leerlingen die hun leesvaardigheid opvallend snel ontwikkelen. Het zijn de leerlingen die op de leestoetsen een A-score behalen. Deze leerlingen behoren tot de 25% leerlingen met de hoogste toetsscores.

Vlotte lezers vallen op door het feit dat ze al veel meer kunnen dan in de leeslessen aan de orde is geweest. Het zijn leerlingen die het vermogen hebben om op eigen kracht nieuwe leesmoelijkheden te overwinnen. In een groep zijn dit de leerlingen die het minst behoefte hebben aan instructie en begeleiding door de leerkracht. Deze aanpak is daarom het minst intensief en kent de volgende kenmerken:

- Vlotte lezers nemen deel aan twee van de vier fasen van de basislessen: de introductie en de afronding. In de fase waarin de leerkracht instructie geeft of werkt met de risicolezers werken de vlotte lezers zelfstandig. Zij maken daarbij gebruik van een uitgave die speciaal ontwikkeld is voor vlotte lezers: de Estafetteloper.
- Vlotte lezers hebben behoefte aan minder expliciete instructie als nieuwe leesmogelijkheden aan de ore komen. Zij hebben doorgaans het vermogen om zelf te ontdekken hoe die nieuwe woorden moeten worden gelezen. Daarom is er in de Estafetteloper een onderhoudsprogramma opgenomen voor technisch lezen, waarmee de vlotte lezers zelfstandig werken. Eén keer per week – in de toepassingsles- besteedt de leerkracht hieraan specifiek aandacht.
- Vlotte lezers hebben geen extra leestijd nodig.
- Vlotte lezers krijgen ruimschoots gelegenheid om te lezen in boeken naar eigen keuze. Niet alleen in toepassingslessen en toepassingsweken, maar ook in de basislessen. Voor vlotte lezers geldt het motto: “Je mag lezen, wat je wilt lezen”.

Materialen voor het voortgezet technisch lezen:

Voor het geven van onderwijs in voortgezet technisch lezen met behulp van *Estafette* is een overzichtelijk materialenpakket ontwikkeld.



Spellen

In groep 4 wordt het spellen steeds belangrijker. We werken dagelijks met de methode *Spelling in beeld* om spellen aan te leren. Aan de hand van strategieën en categorieën uit de methode leren de leerlingen hoe ze de juiste spelling van een woord kunnen achterhalen.

Leesclinic:

Op maandag- dinsdag en donderdag is er van ... tot ... (15 minuten) een “Leesclinic”. Dit betekent dat leerlingen die nog moeite hebben met het (leren) lezen uit de groepen 3 t/m 6 tijdens deze momenten begeleid worden door leerlingen uit groep 7 en 8. Ook de vlotte lezers lezen tijdens de “Leesclinic”. Zij worden echter niet begeleid door een maatje. Er wordt op deze momenten gezorgd voor verschillende leesmaterialen: Boeken (verhalend), stripboeken, informatieve boeken, gedichtenbundels etc.

Leesproblemen en spellingsproblemen in groep 4

Zwakke lezers krijgen het in groep 4 moeilijker, omdat teksten qua zinnen en structuur langer en ingewikkelder worden. Het gevaar is ook dat zwakke lezers steeds verder achter gaan lopen, omdat ze veel minder zelf oefenen dan vaardige lezers. Ook leerlingen die moeite hebben met spelling krijgen daar in groep 4 meer last van. Spellen is ingewikkelder dan lezen, omdat leerlingen bij spellen de letters zelf moeten bedenken. Spellingsproblemen komen vooral naar voren bij het vrij schrijven. Het komt regelmatig voor dat een kind met dyslexie in een dictee laat zien een bepaalde spellingsvaardigheid of -regel wel te kennen,

maar die vervolgens niet toepast in een vrije schrijfpdracht. In feite komt hierin het automatiseringsprobleem bij het spellen tot uitdrukking.

Waar letten de leerkrachten van basisschool De Valkenheuvel op in groep 4?

De leerkrachten van groep 4 observeren de zwakke lezers aan het begin van het schooljaar aan de hand van onderstaande observatiepunten:

- Welke leesstrategie hanteert de leerling?
- Hoe is de leessnelheid van de leerling?
- Gebruikt de leerling informatie uit de zin of de tekst?
- Heeft de leerling problemen met het lezen van bepaalde woorden of bepaalde clusters?
- Hoe is de uitspraak van de leerling tijdens het hardop lezen?
- Hoe is het leesbegrip vergeleken met groepsgenoten?
- Houdt de leerling rekening met leestekens en de zinsmelodie?
- Hoe is de spellingvaardigheid bij het schrijven van een verhaal?
- Corrigeert de leerling zelf fouten tijdens het hardop lezen?
- Hoe is de leesmotivatie van de leerling?
- Is er sprake van opvallend gedrag doordat lezen niet lukt of tijdens leesactiviteiten?

Naast de observaties zijn er vier momenten, waarbij verschillende vaardigheden worden getoetst of besproken:

Herfstsignalering (tussenmeting)

Rond de herfstvakantie brengt de leerkracht de leesontwikkeling van de zwakke lezers in kaart. Zij gebruikt om verder te diagnosticeren de AVI toetsen (tekstlezen) en DMT (woordlezen). Zij kijkt niet naar de normering maar naar de vooruitgang en de onderwijsbehoefte. De leerkracht toetst met methodegebonden toetsen het niveau van spelling. Bij de zwakke spellers wordt daarnaast nog een PI-dictee afgenomen.

Toetsmoment midden 4

De leerkracht neemt bij elke leerling de Cito-toets Spelling af en AVI (tekstlezen) en DMT (woordlezen). Het resultaat van deze toetsen wordt door de leerkracht vastgelegd in het leerlingvolgsysteem. Tijdens de groepsplanbespreking bekijken de intern begeleider en de leerkracht wat het effect is van de begeleiding van de zwakke lezers en spellers in de periode ervoor.

Lentesignalering (tussenmeting)

Eind maart, begin april vindt er een evaluatiemoment plaats. De vorderingen van de zwakke lezers en spellers worden bekeken door de intern begeleider en leerkracht. Zij gebruiken daarvoor de AVI toetsen en DMT om verder te diagnosticeren. Zij kijken niet naar de normering maar naar de vooruitgang en de onderwijsbehoefte. Zij bekijken wat het effect is van de begeleiding van de zwakke lezers in de periode ervoor.

Toetsmoment eind 4

Bij het toetsmoment in juni stelt de leerkracht het lees- en spellingniveau van alle leerlingen vast met behulp van de Cito-toets Spelling en AVI (tekstlezen) en DMT (woordlezen). De resultaten daarvan komen in het leerlingvolgsysteem. In het geval dat er een vermoeden van dyslexie is nemen we contact op met ouders en adviseren extern onderzoek.

De leerkracht van groep 4 draagt de informatie over aan de leerkracht van groep 5. Wanneer er inmiddels dyslexie is gediagnosticeerd schrijft de leerkracht van groep 4 samen met de leerkracht van groep 5 een handlingsplan en stelt ouders hiervan op de hoogte. De remedial teacher kan hen hierin ondersteunen.

Wat doen de leerkrachten van groep 4 als een mogelijke achterstand in taalontwikkeling wordt gesignaleerd?

In feite zijn de interventies in groep 4 een verdieping en verbreding van de interventies in groep drie. Leesmotivatie is een belangrijk doel in groep 4. Dit is namelijk het moment waarop leerlingen met hardnekkige leesproblemen het beginnen op te geven en dan steeds verder dreigen achter te gaan lopen.

Aandachtspunten voor interventie zijn:

- aanbieden van het juiste leerstofpakket van *Estafette* met de juiste aanpak.
- extra instructie in technisch lezen m.b.v. materialen voor zwakke lezers zoals: Vloeiend en vlot.
- leesmateriaal zoveel mogelijk laten aansluiten bij de belevingswereld van de leerling door zelf boeken te laten kiezen uit de bibliotheek.
- zorgen dat de leerling regelmatig samen leest met een goede lezer (duo-lezen of tutor-lezen), zodat hij goede voorbeelden hoort met goed gelezen teksten, uit de methode Zuidvallei of teksten van Veilig Leren Lezen.
- extra instructie taal en leesvaardigheden (mogelijk ook tijdens remedial teaching)
- aanleren van de spellingsregels en strategieën die de leerling nog niet beheerst m.b.v. werkbladen.
- RALFI-lezen onder begeleiding van de leerkracht

De extra zorg voor de leerling wordt beschreven in het groepsplan. In dit groepsplan geeft de leerkracht aan wat de onderwijsbehoefte is van de leerling, welke doelen zij nastreeft en welke middelen zij inzet om deze doelen te bereiken.

RALFI-lezen

RALFI is een programma voor kinderen die het lezen grotendeels beheersen maar langdurig te traag blijven lezen. RALFI is gericht op het verhogen van het leesniveau en vloeiend lezen. Er wordt gewerkt met teksten die aansluiten bij de leeftijd van de kinderen. De leerlingen krijgen de tekst aan het begin van de week naar huis, zodat deze ook thuis geoefend kan worden.

RALFI staat voor:

R= Repeated:

Herhaald lezen met tussenpozen

A= Assisted:

Ondersteund door voorlezen-voorzeggen en bijwijzen

L= Level:

Inzetten op een hoog niveau (leeftijdsadequaat)

F= Feedback:

Directe neutrale feedback bij fouten, maar ook toegespitste positieve feedback

I= Interactie:

Enthousiaste interactie over de inhoud

Hoe kunnen ouders hun kind in groep 4 helpen?

In groep 4 komt het erop aan. Als een kind in dit leerjaar onvoldoende leesvaardigheden bijleert, wordt het een stuk lastiger om dit onder de knie te krijgen. In groep 4 beginnen leerlingen met hardnekkige leesproblemen het vaak op te geven. Daardoor dreigen ze steeds verder achter te gaan lopen. Ouders kunnen een belangrijke rol spelen om de leesmotivatie van hun kind te behouden. U kunt het volgende doen om te helpen:

Letten op signalen

U kunt een belangrijke rol spelen door te letten op signalen die er op wijzen dat uw kind niet meer gemotiveerd is om te leren lezen en begint te twijfelen aan zijn mogelijkheden om het ooit te leren.

Blijven stimuleren en bemoedigen

Blijven stimuleren en bemoedigen is in groep 4 van het allergrootste belang. Het is belangrijk aandacht te vestigen op wat het kind wèl kan of waar het zelfs erg goed in is. Successen stimuleren het zelfvertrouwen van een kind.

Overleg tussen ouders en school

Na iedere signalering zal de leerkracht met u overleggen wat de resultaten zijn. U wordt op de hoogte gebracht van de extra hulp en aanpassingen die er mogelijk zijn voor uw kind en van wat u eventueel thuis kan doen. U kunt natuurlijk ook eerder contact opnemen met de leerkracht wanneer u zich zorgen maakt.

Thuis extra ondersteunen

Blijven lezen en blijven motiveren is nu van het grootste belang. Het helpt als de leestaken te maken hebben met een onderwerp dat in de belangstellingssfeer van het kind ligt of waar ze het nut van inzien. Voor ouders is het een uitdaging in het dagelijkse leven zoveel mogelijk lees- en schrijfmomenten te ontdekken ("wil jij vast even de boodschappen opschrijven?" etc.). Op de site www.makkelijklezen.nl zijn (makkelijke leesbare) boeken op verschillende AVI-niveaus te vinden. In overleg met de leerkracht kan er thuis ook aanvullend geoefend worden met het kind. Het zogenaamde „tutorlezen” is een goede manier om het lezen te oefenen. Hierbij leest het kind samen met een ander (ouder, medeleerling, leerkracht) volgens een vastgestelde manier.

Mogelijk kunt u als ouder uw kind in overleg met de leerkracht extra laten begeleiden door een logopediste.

Als de leesproblemen aanhouden of de achterstand van uw kind groter wordt, kunt u er in overleg met de school voor kiezen om uw kind te laten testen door een extern deskundige. Een deskundige kan onderzoeken waarom er problemen blijven met het lezen en/of spellen en kan eventueel dyslexie vaststellen, een behandelplan opstellen en een dyslexieverklaring afgeven. Ook kan de deskundige (een deel van) de behandeling overnemen. De intern begeleider van basisschool De Valkenheuvel kan u doorverwijzen naar een dyslexiespecialist of dyslexie-instituut. De kosten voor een dergelijk onderzoek en begeleiding zijn voor de ouders zelf en kunnen worden gedeclareerd bij de ziektekostenverzekeraar wanneer de hardnekkigheid van de leesproblemen is aangetoond.

Hoofdstuk 5: Lees-, spellingproblemen en dyslexie in de bovenbouw (groep 5 t/m 8)

In de bovenbouw van de basisschool is het leesonderwijs erop gericht de kinderen steeds meer woorden te leren lezen en steeds zelfstandiger te maken, om door middel van lezen informatie op te doen en hun kennis uit te breiden. Aan het eind van groep 6 lezen de meeste leerlingen op E6 niveau. Zij kunnen dan wat betreft de technische kant van het lezen vrijwel alle teksten aan. Hierdoor kan de aandacht zich steeds meer gaan richten op de inhoud van de tekst.

Leerlingen die moeite hebben met spelling krijgen daar in de bovenbouw nog meer last van. Er komen steeds meer nieuwe spellingscategorieën bij en ook de werkwoordspelling krijgt vanaf groep 7 veel aandacht. Spellingsproblemen komen vooral naar voren bij het vrij schrijven. Het komt regelmatig voor dat een kind met dyslexie in een dictee laat zien een bepaalde spellingsvaardigheid of -regel wel te kennen, maar die vervolgens niet of inconsequent toepast in een vrije schrijfo opdracht. In feite komt hierin het automatiseringsprobleem bij het spellen tot uitdrukking. We gebruiken in groep 5 t/m 8 dezelfde methoden als in groep 4 om de streefdoelen te halen.

Leesproblemen en spellingsproblemen in de bovenbouw

Niet alle kinderen met dyslexie worden in de onderbouw al opgespoord. Kinderen kunnen hun leesproblemen en spellingsproblemen soms jarenlang verbergen. Leesproblemen en spellingsproblemen van leerlingen in de bovenbouw kunnen verschillende oorzaken hebben: leerlingen die het technisch lezen in groep 3 en 4 redelijk vlot hebben geleerd, maar die vanaf groep 5 moeite hebben met begrijpend lezen.

leerlingen bij wie in de voorgaande jaren de diagnose dyslexie al is gesteld. Zij blijven moeite houden met het technisch lezen en spellen en dreigen steeds verder achterop te raken, omdat de motivatie om te lezen en te schrijven gevaar loopt.

leerlingen die hun leesproblemen en spellingsproblemen tot dan toe hebben kunnen verbergen, maar in de problemen komen met de langere en meer ingewikkelde teksten en spellingscategorieën in de bovenbouw. Het is mogelijk dat deze leerlingen dyslexie hebben en zich het lezen van woorden op een verkeerde manier hebben aangeleerd, namelijk niet via het verklanken, maar door het hele woordbeeld in het geheugen op te slaan.

Leerlingen met dyslexie dreigen in de bovenbouw steeds verder achterop te raken, omdat het lezen bij hen traag verloopt en relatief veel energie vraagt.

Hierdoor zijn ze steeds minder gemotiveerd om zelfstandig te lezen en oefenen ze steeds minder om een vlotte lezer te worden. Het is dus van het grootste belang om ook in de bovenbouw te letten op signalen van dyslexie.

Leesclinic:

Op maandag- dinsdag en donderdag is er van ... tot ... (15 minuten) een "Leesclinic".

Dit betekent dat leerlingen die nog moeite hebben met het (leren) lezen uit de groepen 3 t/m 6 tijdens deze momenten begeleid worden door leerlingen uit groep 7 en 8.

Ook de vlotte lezers lezen tijdens de "Leesclinic". Zij worden echter niet begeleid door een maatje. Er wordt op deze momenten gezorgd voor verschillende leesmaterialen: Boeken (verhalend), stripboeken, informatieve boeken, gedichtenbundels etc.

Waar letten de leerkrachten van basisschool De Valkenheuvel op in de bovenbouw?

We werken in groep 5 tot en met 8 met vier toets- en signaleringsmomenten: oktober, januari, maart en juni. Tijdens de meetmomenten van januari en juni worden de lees- en spellingsvaardigheid, begrijpend lezen en rekenen getoetst bij alle leerlingen. De meetmomenten zijn onderdeel van het leerlingvolgsysteem. Voor de kinderen die nog moeite hebben met lezen of spellen, wordt er ook getoetst in oktober en maart. Na elk meetmoment

wordt gekeken of de begeleiding in de periode daarvoor effect heeft gehad. De handelingsplannen kunnen daarna bijgesteld worden. De leerkracht voert dit plan in de klas uit. Bij de laatste meting in juni wordt bekeken wat het uiteindelijke effect is geweest van de begeleiding. U kunt als ouder altijd aan de leerkracht vragen naar de resultaten van toetsen. Deze staan vermeld in het leerlingvolgsysteem en het rapport.

Tussenmeting oktober

De leerkracht toetst bij de zwakke lezers de leesvaardigheid. De leerkracht en de intern begeleider kunnen hierdoor zien of het kind nog vorderingen maakt. Zij gebruikt daarvoor diagnostische toetsen zoals: de Drie Minuten Toets (DMT) de AVI en het PI dictee.

Hoofdmeting januari

De leerkracht toetst bij elk kind middels Cito het niveau van begrijpend lezen, spelling, AVI (tekstlezen) en DMT (woordlezen). Het resultaat van deze toetsen wordt door de leerkracht vastgelegd in het leerlingvolgsysteem. De intern begeleider en de leerkracht bekijken wat het effect is van de begeleiding van de zwakke spellers en lezers in de periode ervoor.

Tussenmeting maart

De intern begeleider of leerkracht neemt tussentijdse toetsen af bij zwakke leerlingen van groep 5, 6, 7 en 8 die extra begeleiding krijgen voor lezen. De leerkracht kan hierdoor ook na verloop van tijd zien of de begeleiding werkt en eventueel de handelingsplannen bijstellen.

Hoofdmeting juni

In juni wordt middels Cito spelling en leestempo getoetst en de resultaten worden verwerkt in het leerlingvolgsysteem. Ook nu wordt verder gediagnosticeerd met de AVI en DMT. De leerkracht kan nu bekijken wat het uiteindelijke effect is geweest van de hulp. De leerkracht maakt vervolgens samen met de intern begeleider een advies voor de begeleiding van de leerlingen in de volgende jaargroep.

Observeren in de bovenbouw

Naast het toetsen is het ook belangrijk dat de leerkracht goed observeert hoe een kind een lees- of spellingtaak uitvoert. Het maakt voor de begeleiding bijvoorbeeld verschil of een kind een woord of zin hardnekkig spellend blijft lezen of juist radend leest. Door een goede observatie van het lezen, krijgt de leerkracht informatie over werkhouding, lees- en schrijfmotivatie, concentratie, organisatie en planning van werk van een kind. Tegelijkertijd biedt het een mogelijkheid de emotionele reactie op de lees- en spellingproblemen in de gaten te houden. De observatiepunten die de leerkracht hanteert, zijn te vinden in hoofdstuk 4 van dit dyslexieprotocol.

Wat doen de leerkrachten van de bovenbouw als een mogelijke achterstand in taalontwikkeling is gesignaleerd?

In de bovenbouw is de hulp aan leerlingen met leesproblemen, spellingsproblemen en dyslexie gericht op:

Extra begeleiding

Extra begeleiding is er vooral op gericht om de technische lees- en spellingvaardigheden, het begrijpend lezen en het begrijpelijk schrijven van een tekst op een zo hoog mogelijk niveau te krijgen.

De methodes die hiervoor worden gekozen worden beschreven in het groepsplan. Samen met ieder dyslectisch kind wordt jaarlijks een dyslexiekaart (zie bijlage 1) ingevuld. Op deze kaart wordt aangegeven welke hulpmiddelen, compenserende en dispenserende maatregelen worden ingezet.

Motivatie

Naast aanpak van lees- en spellingsproblemen, is aandacht voor de blijvende motivatie van de leerling uiterst belangrijk. Het kind met dyslexie moet het gevoel hebben dat de leerkracht zijn probleem begrijpt en bereid is hem te helpen. Daarnaast is het van groot belang dat de leerling zelf begrijpt wat dyslexie is en ermee leert omgaan.

Hoe kunnen ouders hun kind in de bovenbouw helpen?

U kunt uw kind met leesproblemen of dyslexie in de bovenbouw op de volgende manieren helpen:

Letten op signalen

Omdat dyslexie lang niet altijd in de onderbouw wordt gesignaleerd, blijft het belangrijk om bedacht te zijn op signalen van dyslexie als blijkt dat:

- de leesontwikkeling niet vlot verloopt
- het kind tekenen van faalangst gaat vertonen bij lees- en spellingtaken
- het kind emotionele of gedragsproblemen ontwikkelt zonder duidelijke oorsprong.

Een eenvoudige manier om op signalen te letten is te luisteren als het kind hardop leest of onzinwoorden moet lezen. Bij het hardop lezen vallen het trage tempo en de vele fouten op. Bij onzinwoorden heeft uw kind geen steun aan het woordbeeld of houvast aan de betekenis van een woord in een zin. Onzinwoorden moeten letter voor letter verklankt worden. Dit kost kinderen met dyslexie opvallend veel moeite.

Overleg tussen ouders en school

Aan het begin van het schooljaar wordt de dyslexiekaart met ouders besproken en aan het eind van het jaar wordt de kaart geëvalueerd.

Hulp van ouders kan een goede aanvulling betekenen.

Wanneer u zich zorgen maakt kunt u natuurlijk eerder contact met de leerkracht opnemen.

Thuis extra ondersteunen

(Voor) lezen als dagelijkse kost! Wanneer uw kind niet zelf wil lezen, blijft voorlezen tot en met groep 8 (of zelfs later) belangrijk. Het liefst dagelijks. Hierdoor krijgt uw kind toch toegang tot de gewone kinderboeken die bij zijn/haar leeftijd past. Als ouder werk je hierdoor ook mee aan het voorkomen van een taalontwikkelingsachterstand. Kinderen ervaren zo dat boeken lezen leuk kan zijn. We attenderen u op de volgende tips:

- voorlezen voor het naar bed gaan is een goede manier om de dag af te sluiten: het kind komt tot rust en heeft iets leuks in het hoofd bij het in slaap vallen. En het is erg gezellig!
- het belangrijkste is dat de boeken kinderen aanspreken. Ze moeten ze leuk en spannend vinden
- tijdens het (voor)lezen kunt u af en toe stoppen en (open) vragen stellen. Hierdoor wordt het kind gestimuleerd om zijn eigen gedachten onder woorden te brengen. Bijvoorbeeld: "Wat vind je van...?", "Hoe denk je dat dit werkt...?", "Hoe gaat het verder...?", "Wat zou daarvoor de reden kunnen zijn...?"
- kinderen leren veel van de feedback die iemand geeft over de manier waarop ze lezen. Niet door te zeggen dit is fout, maar door ze een hulpmiddel (een strategie) aan te bieden. Bijvoorbeeld: "Lees de eerste letter nog eens?", "Spel het woord nog eens?", "Hak het woord eens in stukjes?", "Op welk ander woord lijkt dit woord heel erg?", "Welke regel heb je bij dit woord nodig?", "Welk ezelsbruggetje had je ook alweer bedacht?"
- Bij zelf lezen is het zaak een kind keuze te bieden uit verschillende soorten boeken, van lees- en informatieve boeken tot strips.
- Luisterboeken zijn ideaal als kinderen zelf moeite hebben met lezen.

Een belangrijk punt in de begeleiding van leerlingen met dyslexie is het uitbreiden van de effectieve leertijd. Elke nieuwe lees- en spellingvaardigheid moet bij uw kind veel intensiever geoefend worden dan bij het gemiddelde kind. Dat vraagt om veel herhaling en verwerken van lees oefeningen bij andere bezigheden. Als u zich hiervan bewust bent, kunt u creatief

meedenken over de manieren waarop er ook thuis (ongemerkt) geoefend kan worden met lezen en schrijven. Om de beurt hardop voorlezen is een uitstekend hulpmiddel. Elke dag 10 minuten hardop voorlezen is daarbij een mooie regel. (beter 5 x 10 minuten dan 1 x 50 minuten). Uw kind moet thuis niet teveel gedwongen worden.

Gebruik van hulpmiddelen

Als uw kind op school hulpmiddelen (zie hfdst 7) gebruikt bij lezen en schrijven, is het belangrijk dat hij hiervan ook thuis gebruik kan maken, bijvoorbeeld bij het maken van huiswerk. Omgekeerd is het goed om ook met de leerkracht te delen wat thuis al ondernomen is om uw kind te ondersteunen en samen met de leerkracht te bekijken of daar ook in de klas mogelijkheden voor zijn. Extra oefenen van de basisvaardigheden vindt in principe op school plaats, maar kan thuis natuurlijk wel ondersteund worden wanneer het op een speelse niet-dwingende manier gebeurt. Ook met spelletjes, zoals scrabble of rummikub kan worden geoefend. Een ander alternatief zijn educatieve computerspelletjes.

Hoofdstuk 6: Diagnostisch onderzoek en dyslexieverklaring

Hoe wordt dyslexie vastgesteld?

Voor het vaststellen van dyslexie is een combinatie van verschillende diagnostische onderzoeken nodig.

Bij het diagnostisch onderzoek is het belangrijk dat de deskundige, naast een inschatting van de ernst van de lees- en spellingsproblemen, ook kijkt naar de onderliggende problematiek. In 2005 heeft de begeleidingscommissie dyslexie van het College van Zorgverzekeringen vastgesteld dat het voor een diagnose dyslexie nodig is onderzoek te doen naar:

- de achterstand van lezen en spellen
- de gegevens over de voorgeschiedenis van het kind
- de familiegeschiedenis over leerstoornissen en dyslexie

Daarnaast moet er onderzoek gedaan worden naar een aantal cognitieve factoren die samenhangen met:

- de fonetische / fonologische waarneming (de manier waarop klank eenheden worden verwerkt in de hersenen)
- de fonologische verwerkingsvaardigheden
- de grafeemfoneem associaties (de koppeling van klankeenheden aan letters en lettercombinaties)
- het werkgeheugen voor auditieve informatie
- de benoemingsnelheid
- de semantische vaardigheden (de grammatica is bij dyslectici in principe in orde, wat dus een aanwijzing kan geven dat het geen taalprobleem, maar een technisch leesprobleem betreft)
- een schatting van de intelligentie

Als de diagnose dyslexie wordt gesteld, dan stelt de deskundige een dyslexieverklaring op.

Deze verklaring geeft recht op verschillende faciliteiten in het onderwijs. Een dyslexieverklaring is onbeperkt geldig. Als de situatie van een kind verandert, kan wel een aanpassing van de adviezen over hulpmiddelen nodig zijn. Dit is bijvoorbeeld het geval bij de overgang van basis naar voortgezet of gespecialiseerd onderwijs. De deskundige geeft hierover advies en hoeft dan niet het hele onderzoek naar dyslexie over te doen.

Wie mag een dyslexieverklaring afgeven?

Alleen professionals die gekwalificeerd zijn voor het uitvoeren van psycho-diagnostisch onderzoek mogen een dyslexieverklaring afgeven. De deskundige moet hiervoor:

- een academische graad in de klinische (kinder- en jeugd-) psychologie of orthopedagogiek hebben.
- gespecialiseerd zijn op het gebied van leerstoornissen en de onderwijsbelemmeringen, die daarmee samen kunnen gaan.
- een bekwaamheidsregistratie in de psychodiagnostiek hebben, minimaal op het niveau van de BIG-registratie. BIG betekent Register Beroepen in de Individuele Gezondheidszorg (BIG). Meer informatie is te vinden op www.bigregister.nl

Een leerkracht, intern begeleider, remedial teacher of logopedist is vooralsnog niet bevoegd om een dyslexieverklaring af te geven.

Wie betaalt de kosten voor diagnostisch onderzoek en behandeling?

Met ingang van januari 2009 is onderzoek opgenomen in het basispakket van de zorgverzekeraars. Het kind zal moeten voldoen aan een aantal criteria waarop beoordeeld zal worden of hij in aanmerking komt voor onderzoek. De hardnekkigheid van de lees- en spellingachterstand moet kunnen worden aangetoond. Hardnekkig is de achterstand wanneer een leerling minimaal drie achtereenvolgende keren een E score heeft op de DMT toets van Cito en waarbij uit handelingsplanning kan worden afgeleid dat er voldoende is

geoefend in de interventieperiodes. Die hulp moet minstens driemaal per week, twintig minuten per keer, gegeven zijn door een leerkracht of (externe) deskundige. Wanneer middels onderzoek enkelvoudige ernstige dyslexie wordt gediagnosticeerd heeft het kind ook recht op behandeling van een dyslexiespecialist van een jaar. Wanneer u hierover meer wil weten kunt u hierover overleggen met de intern begeleider.

Is basisschool De Valkenheuvel bereid tot overleg met externe deskundigen?

Wij vinden het belangrijk dat er een goede afstemming plaatsvindt tussen de ouders, de leerkracht en de hulp die van buiten gegeven wordt. Hiermee kan worden voorkomen dat er verschillende adviezen worden gegeven. Wij werken alleen samen met gekwalificeerde deskundigen, mits ouders toestemming geven voor wederzijdse informatie uitwisseling. De hulpverlenende instantie moet bereid zijn om met basisschool De Valkenheuvel samen te werken. Alleen onder deze voorwaarden geeft de directie van basisschool De Valkenheuvel toestemming voor het ontvangen van gespecialiseerde hulp onder schooltijd.

Hoofdstuk 7: speciale maatregelen en hulpmiddelen

Welke leerlingen komen in aanmerking voor speciale maatregelen?

Alle kinderen met ernstige lees- en spellingproblemen komen op basisschool De Valkenheuvel in aanmerking voor speciale maatregelen. Met of zonder dyslexieverklaring bieden we onze leerlingen naar onze mogelijkheden de hulp die zij nodig hebben.

De hulp die wij op basisschool De Valkenheuvel aanbieden bestaat uit:

- Maatregelen met als doel de vaardigheden te verbeteren
- Compenserende maatregelen
- Dispenserende maatregelen
- Sociaal emotionele maatregelen

Wanneer er dyslexie is vastgesteld wordt er gewerkt met een begeleidingsplan waarin de maatregelen die nodig zijn voor het kind vastgelegd worden voor een jaar.

Het plan wordt 2 keer per jaar geëvalueerd met ouders en externe hulpverleners en zo nodig bijgesteld.

Zie voor een duidelijk overzicht van de maatregelen het begeleidingsplan.

ICT-hulpmiddelen

Er zijn veel elektronische hulpmiddelen ontwikkeld die de problemen met dyslexie kunnen compenseren (zie www.lexima.nl). Laat u voldoende voorlichten bij de aanschaf van een apparaat of een softwareprogramma en kijk of het past bij de hulp die uw kind nodig heeft. In overleg tussen school en ouders wordt gekeken in hoeverre het gebruik van deze apparatuur een bijdrage kan bieden aan de ontwikkeling van de vaardigheden van het kind. De apparatuur wordt door de ouders zelf aangeschaft.

Meer informatie

Mogelijke handige websites om verder te lezen zijn:

www.lexima.nl

www.balansdigitaal.nl

www.steunpuntdyslexie.nl

Bijlagen:



Dyslexiekaart

Van:

Groep:

Datum:

De leerling heeft recht op de hieronder aangekruiste maatregelen:

- Voorlezen van toetsen
- Vergrote versie van toetsen
- Thuis voorbereiden van teksten van zaakvakken
- Mondelinge toetsen in plaats van schriftelijk (per toets in overleg)
- Niet meerekenen van spelling bij toetsen die niet over spelling gaan (maar wel aangeven in het werk)
- Meer tijd bij toetsen (1/3 van de tijd extra)
- Meer tijd om toetsen te leren, namelijk:.....
- Geen onvoorbereide leesbeurt in de klas
- Antwoorden aangeven in het opgavenboekje in plaats van op een apart formulier
- Gebruik mogen maken van hulpmiddelen als een daisy-speler, readingpen e.d.
- Gebruik mogen maken van een rekenmachine bij sommen die niet met hoofdrekenen te maken hebben
- Werkstuk op de computer maken
- Leesmaatjes
- Takenkaartmaatjes. Hulp bij het plannen van de takenkaart. Dit kan ook met de leerkracht

Handtekening leerling:

Handtekening leerkracht:

Stappenplan bij vermoeden van Dyslexie en/of leesachterstand (op gebied van lezen):

Groep 1 en 2:

In groep 1 en 2 worden op speelse wijze de letters aangeboden. In januari groep 2 wordt het dyslexieprotocol afgenomen. Daarmee worden leerlingen gesignaleerd. Vanaf januari wordt er in groep 2 extra ondersteuning gegeven. In een intakegesprek wordt mogelijke dyslexie in de familie besproken.

Wanneer wordt extra ondersteuning op het gebied van lezen gegeven?

Groep 3 uitval op:

De kern afname iedere drie weken

Herfstsignalering

Wintersignalering

Avi M3 instructie of frustratie

DMT kaart 1 en kaart 2 een IV of V score.

Volgen van de interventies van Veilig Leren Lezen. VLL geeft al heel veel tips hoe om te gaan met de lln. die het niveau niet halen.:

- Extra lezen van de woordrijen uit Veilig en Vlot
- Veilig in stapjes extra oefenen
- Flitsen achter de computer of via het digi bord
- Lezen met een leesmaatje

Eind groep 3 en verder:

Bij Avi niet het benodigde niveau en bij DMT een score IV of V score

Vanaf begin groep 4 wordt er een handelingsplan gemaakt op het gebied van lezen.

1. Dit als de leerling E3 niet de tekst Avi E3 beheerst (M4 niet M4 beheersing enz.).
Ondersteuning vindt plaats in de vorm van:
 - Ralfi lezen in de groep: 4 keer in de week een kwartier extra (of de mogelijkheid tot een lees-clinic door de hele school)
 - Estafette instructiegroep 1. Hierbij extra lezen van de woordrijen.
2. Als de leerling bij de DMT een score van een IV of V heeft op de kaarten 1, 2 en 3:
 - Het oefenen van woordrijen met behulp van Luc Koning en/of Zuid Vallei (Orthotheek).
 - Estafette instructiegroep 1
3. Afname DMT en AVI in **oktober/november**, januari en juni. Dat is dus 1 keer extra ten opzichte van de overige leerlingen. In Parnassys registreer je de afname van okt./nov. in juni het leerjaar ervoor. Bijvoorbeeld: okt. Groep 4, dan zet je het bij juni groep 3.
4. Na drie maal een IV / V score op de DMT en/of AVI wordt de leerling aangemeld bij de zorg. Dit is dus leerjaar overstijgend.

5. De gegeven extra zorg buiten de methode om (Ralfi-lezen) wordt in een handelingsplan beschreven. De gegeven zorg binnen de methode wordt beschreven op de bijzonderheden lijst in Parnassys.

Voor een aanvraag van een onderzoek voor Dyslexie is nodig:

1. Handelingsplan van minimaal een half jaar. De start wordt gemaakt in de klas. De eerst evaluatie is bij volgende DMT afname en/of afname van Avi. Bij vooruitgang het handelingsplan voortzetten in de klas. Als er geen sprake van vooruitgang is wordt de leerling aangemeld voor RT.
2. Aanvraag kan ingediend worden als er sprake is van drie keer een IV en/of V score op de DMT.

Bij vaststellen van dyslexie (dyslexie verklaring) wordt er in samenspraak met de leerling een dyslexiepaspoort opgesteld. Dit is aan de hand van een format. Op dat paspoort wordt aangegeven welke vorm van ondersteuning aan de leerling gegeven moet worden bij bijvoorbeeld de afname van een toets enz. Zo is de zorg in de klas voor iedereen helder.

Stappenplan bij vermoeden van Dyslexie (op gebied van spelling)

Wanneer wordt er extra ondersteuning op het gebied van spelling gegeven?

- Uitval op de methodetoetsen van spelling. Het kan zijn dat een leerling met de methodetoetsen nog aardig mee kan komen, omdat het korte termijn geheugen de informatie door de extra inoefening nog kan reproduceren.
- Uitval op de Cito toets van spelling. Uitval is een IV of V score.

Welke ondersteuning bij uitval op methodetoetsen:

- Verwerking in het groepsplan van spelling. De leerlingen volgen dan ook het minimum aanbod(=verlengde instructie) . Pre-teaching van de stof die behandeld gaat worden, herhalen, werken aan spellingsbewustzijn, werkbladen van Zuid vallei en/of spelling in de lift (=vanaf groep 5), computerprogramma spelling in beeld.
- Herhalingsweek na iedere twee blokken van spelling. In die week herhalen en remediëren met behulp van werkbladen van de methode, computerprogramma van spelling in beeld, digibord, Zuid Vallei (Orthotheek).

Welke ondersteuning bij uitval op Cito toetsen:

- Verwerking in het groepsplan van spelling. De leerlingen volgen dan ook het minimum aanbod(=verlengde instructie). Pre-teaching van de stof die behandeld gaat worden, herhalen, werken aan spellingsbewustzijn, werkbladen van Zuid vallei en/of spelling in de lift (=vanaf groep 5), computerprogramma spelling in beeld.

Voorstel voor schooljaar 2013-2014:

Bij alle leerlingen vanaf groep 4 die uitval hebben op Cito spelling van juni wordt het Pi-dictee afgenomen. Dat geeft een overzicht van categorieën waarop de leerlingen uitvallen. De leerkracht neemt in eerste instantie het dictee af bij de leerlingen. Joyce en Dian maken een analyse en zorgen voor mapjes in de klas waarmee de leerlingen extra kunnen oefenen. Dat is oefenen met verlengde instructie van de leerkracht.

Aanmaken van lijsten kan via:

www.wrts.nl

www.bloon.nl